

Häkkinen Hannele, Kock Tuula, Poikonen Pirjo, Puusti-
nen-Korhonen Aila, Virnes Eevaliisa 8.6.2017

Perhehoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastukset käytännöksi kunnissa

Tämä ohje koskee kunnan kanssa toimeksiantosopimuksen tehneitä perhehoitajia. Ohje ei koske ammatilista perhehoitoa.

Perhehoito ja perhehoitaja

Perhehoito on perhehoitolain ([263/2015](#)) 3 §:n mukaan hoidon tai muun osa- tai ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä perhehoitajan yksityiskodissa tai hoidettavan kotona. Kunta tai kuntayhtymä tekee toimeksiantosopimuksen perhehoitajan kanssa tai sopimuksen perhehoidon järjestämisestä yksityisen perhehoidon tuottajan kanssa.

Perhehoitolain 6 §:n mukaan perhehoitajaksi voidaan hyväksyä henkilö, joka koulutuksensa, kokemuksensa tai henkilökohtaisten ominaisuuksiensa perusteella on sopiva antamaan perhehoitoa.

Vuonna 2014 toimeksiantosopimussuhteisia perhehoitokoteja oli kaikki asiakasryhmät huomioiden 5 430 (THL Sotkanet). Perhehoitoa järjestettiin eniten lastensuojelussa, jossa perhehoitokotien määrä oli 3 844 vuonna 2015. Perhehoitoa käytetään jonkin verran myös kehitysvammahuollossa ja iäkkäiden palveluissa. Kehitysvammaisten perhehoitokoteja oli 1 027 vuonna 2014 ja iäkkäiden perhehoitokoteja oli 138 vuonna 2015. Perhehoidon hoitopäiviä oli yli 2,4 miljoonaa vuonna 2014.

Päätoimisten toimeksiantosopimussuhteisten perhehoitajien määrä ei ole tiedossa valtakunnallisesti. Tarvitavien hyvinvointi- ja terveystarkastusten määrää ei voi tarkkaan arvioida.

Hyvinvointi- ja terveystarkastus terveydenhuoltolain mukaan

Kunnan on järjestettävä terveydenhuoltolain [13 §:n](#) mukaisesti alueensa asukkaiden terveyden ja hyvinvoinnin edistämistä sekä sairauksien ehkäisyä tukevaa terveysneuvontaa. Terveysneuvonta on sisällytettävä kaikkiin terveydenhuollon palveluihin.

Kunnan on järjestettävä tarpeelliset terveystarkastukset alueensa asukkaille heidän terveytensä ja hyvinvointinsa seuraamiseksi ja edistämiseksi.

Terveysneuvonnan ja terveystarkastusten on muodostettava toiminnallinen kokonaisuus muiden kunnan järjestämien palvelujen kanssa.

Terveystarkastukset ovat maksuttomia sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista annetun lain ([734/1992](#)) 5 §:n 1 kohdan perusteella.

Perhehoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastukset perhehoitolain mukaan

1.7.2016 on tullut voimaan perhehoitolain [15 a §](#) säännös. Sen mukaan kunnan tulee järjestää päätoimiselle toimeksiantosuhteiselle perhehoitajalle mahdollisuus hyvinvointi- ja terveystarkastukseen joka toinen vuosi ja muille toimeksiantosuhteisille perhehoitajille tarvittaessa. Lisäksi kunnan on tarvittaessa järjestettävä perhehoitajalle hänen hyvinvointiaan tukevia sosiaalihuoltolain mukaisia palveluja. Jos perhehoitaja on työterveyshuollon piirissä tai kun kyseessä on lyhytaikainen perhehoito, niin hyvinvointi- ja terveystarkastus ei ole välttämätön.

Päätoimisella perhehoitajalla tarkoitetaan henkilöä, joka ei ole ansiotyössä perheen ulkopuolella. Säännölliset hyvinvointi- ja terveystarkastukset ovat tarpeen, jotta perhehoitajan hyvinvointiin tai perhehoidon sijoitusta koskeviin riskitekijöihin voidaan puuttua mahdollisimman varhain. Näin voitaisiin ennaltaehkäistä mahdollisia myöhempiä ongelmia. Hyvinvointi- ja terveystarkastukset ovat perhehoitajalle vapaaehtoisia.

Hyvinvointi- ja terveystarkastuksista tulee sopia perhehoitajien toimeksiantosopimuksessa.

Perhehoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastuksen perustelut

Perhehoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastukset katsottiin tarpeellisiksi, koska toimeksiantosopimussuhteen perhehoitaja ei ole työsuhteessa kuntaan eikä ole työterveyshuollon piirissä.

Monet perhehoitajan hyvinvointi- ja terveysriskit ilmaantuvat pitkäaikaisen perhehoitajuuden aikana. Vaativa perhehoito voi vaikeuttaa sosiaalisten suhteiden ja omien mielenkiinnon kohteiden ylläpitämistä sekä estää riittävän levon. Jos jaksamisongelmat, sairaudet ja tuen tarve jäävät tunnistamatta, riskit perhehoitajan hyvinvoinnin ja terveyden heikkenemiseen ja samalla perhehoidon laadun heikkenemiseen kasvavat. Hoidettavan perhehoito voi jäädä toivottua lyhyempikestoiseksi ja hoidettava tarvita suunniteltua nopeammin muita palveluita. Muutosten tunnistamiseen tarvitaan säännöllistä seurantaa ja arviointia. Tässä hyödynnetään perhehoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastuksia.

Perhehoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastuksen tavoitteet ja sisältö

Hyvinvointi- ja terveystarkastusten tavoitteena on perhehoitajien hyvinvoinnin, terveyden ja toimintakyvyn arviointi, ylläpitäminen ja edistäminen sekä sairauksien ehkäiseminen ja varhainen tunnistaminen.

Hyvinvointi- ja terveystarkastuksella tarkoitetaan kliinisillä tutkimuksilla tai muilla tarkoituksenmukaisilla ja luotettavilla menetelmillä suoritettua hyvinvoinnin, terveydentilan ja toimintakyvyn tarkastusta sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen liittyvää terveydentilan selvittämistä ja neuvontaa. Perhehoitajaa tuetaan tekemään hänen omaa terveyttään ja hyvinvointiaan edistäviä valintoja.

Hyvinvointi- ja terveystarkastuksen voi tehdä terveydenhuollon ammattihenkilö, kuten terveydenhoitaja tai sairaanhoitaja. Mikäli mahdollista, hyvinvointi- ja terveystarkastukset tulisi keskittää perhehoidon erityiskysymyksiin perehtyneelle terveydenhuollon ammattihenkilölle.

Kunta voi yhteen sovittaa perhehoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastukset jo olemassa olevien hyvinvointia ja terveyttä edistävien palvelujen kanssa.

Perhehoitajan vastuutyöntekijä voi ohjata perhehoitajan hyvinvointi- ja terveystarkastukseen, jos perhehoitajalla ilmenee jaksamis- tai muita perhehoitoon vaikuttavia tekijöitä. Myös perhehoitajan kanssa asioivat muut sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöt voivat ohjata perhehoitajan hyvinvointi- ja terveystarkastukseen.

Työssäkäyvien perhehoitajien haasteena on perhehoitajuuden ja työssäkäynnin sovittaminen yhteen. Vammaisia ja pitkäaikaissairaita lapsia hoitavien perhehoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastuksissa on tärkeää tunnistaa perhehoitajan hyvinvoinnin ja tuen tarpeen kietoutuminen yhteen koko perheen tilanteeseen. Iäkkäiden perhehoitajien hyvinvointiin vaikuttavat heidän omat pitkäaikaissairautensa ja heikentynyt toimintakyky.

Kaikille perhehoitajille yhteisiä asioita ovat esimerkiksi ergonomiaan sekä unen riittävyyteen ja laatuun liittyvät asiat. Toisaalta perhehoitajuuden vaikutukset ovat yksilöllisiä ja vaihtelevat eri elämäntilanteissa.

Omaishoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastuksia koskevassa [tutkimuksessa](#) tuli esille, että omaishoitajalle oli tärkeintä tulla kuulluksi ja kohdatuksi. Omaishoitajat kokivat myönteisenä, että hyvinvointi- ja terveystarkastusta ei tehty kotona.

Sosiaali- ja terveysministeriön [oppaassa](#) otetaan perhehoitajien hyvinvointi- ja terveystarkastusten toteuttamisen painopisteeksi perhehoitajan omia voimavaroja tukevat menetelmät ja ongelmien syntymistä ja kehittymistä ennaltaehkäisevät toimet.

Hyvinvointi- ja terveystarkastuksessa päähuomio on perhehoitajan jaksamisessa, tuen tarpeen tunnistamisessa ja perhehoitajan kuormittumisen riskitekijöissä. Tarkastuksessa käsiteltäviä asioita ja mahdollisia riskitekijöitä ovat muun muassa:

koettu terveydentila

mieliala

selviytymiskeinot, joita perhehoitaja käyttää oman hyvinvointinsa ja terveytensä parantamiseksi

tilanteen myönteiset ja kielteiset puolet, voimavarat ja jaksaminen

toimintakyvyn arviointi, edistäminen ja ylläpito

muiden perheenjäsenten tilanne ja voimavarat sekä muu sosiaalinen tukiverkosto (epävirallinen tuki)

tuen ja palvelujen riittävyys ja soveltuvuus perhehoitajan ja hänen perheensä tarpeisiin

voimavarojen vahvistaminen

vapaapäivien pitäminen

hoidettavan vaikeat muisti- tai käytösongelmat

hoidon sitovuus

suhde hoidettavaan/hoidettaviin

hyvinvointiin ja terveyteen liittyvä ohjaus ja neuvonta

terveyden edistäminen sekä sairauksien ehkäisy, tunnistaminen ja hoito

kuntoutusmahdollisuudet

kodin ja muun asuin- ja elinympäristön olosuhteet, kodin muutostöiden tarve sekä apuvälineiden ja niiden käyttöön liittyvän opastuksen tarve

Kunta voi toimittaa hyvinvointi- ja terveystarkastukseen ohjattavalle perhehoitajalle esitieto- tai haastattelulomakkeen tai sähköisen kyselyn, jonka perhehoitaja täyttää ennen tarkastukseen tuloa. Lomake toimii tarkastuksessa keskustelun tukena ja seulontavälineenä mahdollista tarkempaa hyvinvointi- ja terveystarkastusta varten.

Tarkastuksessa voidaan hyödyntää myös Kustannus Oy Duodecimin ja Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen kehittämää [sähköistä](#) palvelua Duodecim Terveystarkastus ja -valmennus. Palvelu on käytettävissä kaikissa niissä kunnissa, jotka ovat hankkineet Duodecimin palvelun kuntalaisilleen.

Jatkotoimenpiteet hyvinvointi- ja terveystarkastuksen jälkeen

Tarkastuksessa terveydenhuollon ammattilainen arvioi tilannetta yhdessä perhehoitajan kanssa ja laatii yhteenedon tilanteesta. Tarvittaessa perhehoitaja ohjataan jatkotutkimuksiin, hoitoon tai kuntoutukseen. Kunnan järjestämän lääkinnällisen kuntoutuksen lisäksi on mahdollista hakea esimerkiksi Kelan harkinnanvaraista kuntoutusta.

Tarkastuksen jatkotoimena voi olla tarpeen järjestää yhteinen neuvonpito, johon osallistuvat perhehoitaja, terveydenhuollon edustaja sekä perhehoidon edustaja ja tarpeen mukaan muiden sosiaalipalvelujen edustaja. Työssäkäyvän perhehoitajan kohdalla yhteistyötä voidaan tehdä työterveyshuollon kanssa.

Tarkastuksen yhteydessä sovitut asiat otetaan huomioon, kun perhehoidettavan henkilön hoito- ja palvelusuunnitelmaa ja perhehoitajan toimeksiantosopimusta tarkistetaan.

Asiakas- ja potilastietojen kirjaaminen ja salassapito

Hyvinvointi- ja terveystarkastusta koskevat tiedot on kirjattava potilasasiakirjoihin. Tarkempia ohjeita on [oppaassa](#). Tarkastuksessa esille tulleita tietoja voidaan luovuttaa muille viranomaisille siinä laajuudessa kuin perhehoitaja on antanut siihen suostumuksensa.

Hyvinvointi- ja terveystarkastuksista tiedottaminen perhehoitajille

Perhehoitajan kanssa toimeksiantosopimuksen tehneen kunnan tulee tiedottaa perhehoitajille hyvinvointi- ja terveystarkastuksista perhehoidon toimeksiantosopimuksen tai hoidettavan asiakassuunnitelman laatimisen tai tarkistamisen yhteydessä. Tiedottamisessa voi hyödyntää kunnissa käytössä olevia oppaita, verkkotiedotusta ja muita neuvontapalveluja.

Seuranta ja arviointi

Kunta tarvitsee hyvinvointi- ja terveystarkastusten suunnittelua ja kehittämistä varten tietoja tarkastuksiin osallistuneiden perhehoitajien määrästä, iästä ja sukupuolesta sekä tarkastuskäyntien määrästä. Lisäksi kunta voi kerätä tietoja niistä toimenpiteistä, joihin hyvinvointi- ja terveystarkastukset johtavat. Asiakaslähtöinen toiminnan kehittäminen edellyttää, että kunnat keräävät perhehoitajilta palautetta hyvinvointi- ja terveystarkastuksista.

Hyvinvointi- ja terveystarkastusten hankinta ja kustannukset

Toimeksiantosopimuksen tehnyt kunta voi itse toteuttaa perhehoitajiensa hyvinvointi- ja terveystarkastukset. Kunta voi myös hankkia tarkastukset ostopalveluna toiselta kunnalta tai yksityiseltä palvelujen tuottajalta ja sopia kustannusten korvaamisesta ja laskuttamisesta.